

контексте – 2015: сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев: МГУ имени А. А. Кулешова, 2016. – С. 289–293.

4. Голякевич, Н. Д. Использование современных компьютерных технологий для контроля знаний студентов при обучении основному иностранному языку (тестирование в виртуальной образовательной среде MOODLE) / Н. Д. Голякевич, С. П. Зубрий // Актуальные проблемы преподавания иностранных языков в высшей школе Республики Беларусь – 2014: сб. науч. статей / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев: МГУ имени А. А. Кулешова, 2015. – С. 48–52.

5. Голякевич, Н. Д. Практическая грамматика английского языка: морфология = Practical English Grammar: Morphology: учебное пособие / Н. Д. Голякевич, С. П. Зубрий, Е. Е. Иванов. – Минск: РИВШ, 2019. – 262 с.

УДК 811.161.1:811.161.3

А. А. Кірду́н, канд. філал. навук
(БДТУ, г. Мінск)

СУЧАСНАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ ЛЯСНОЙ ПРАМЫСЛОВАСЦІ ЯК СІСТЭМА

Для сучаснай навукі аб тэрмінах характэрна ўвядзенне новых паняццяў, прыняццяў і метадаў даследавання, і сярод іх — паняцце сістэмнасці. “У сучасным тэрміназнаўстве, якое атрымала статус кагнітыўнай навукі, паняцце сістэмы набывае асаблівы сэнс. Гэта тлумачыцца прагрэсам навукі, які знаходзіць адностраванне ў тэрміналогіі. Таму, каб прасачыць заканамернасці рэпрэзентацыі новых ведаў у тэрмінах, патрэбны прыняццёвы іншы погляд на праблему сістэмнасці, які ўлічвае, з аднаго боку, складанасць аб’ектаў даследавання і сувязей паміж імі, з другога — шматграннасць развіцця ведаў, адностраваных у навуковых паняццях” [1, с. 7].

Сістэмныя сувязі і адносіны адзінак у межах тэрміналогіі лясной прамысловасці праяўляюцца найперш праз вылучэнне тэматычных груп, у аснове чаго ляжыць паняцце (экстралінгвістычны) прыцып: “словы звязаны паміж сабой, паколькі ўзаемазвязаны адностраванымі і з’явы самой рэчаіснасці” [2, с. 138]. Лясная прамысловасць Беларусі ўяўляе сабой сукупнасць галін, якія займаюцца нарыхтоўкай і апрацоўкай драўніны, вытворчасцю з драўняных рэсурсаў гатовай прадукцыі шляхам хімічнай і механічнай апрацоўкі рознай ступені тэхналагічнай складанасці. Інакш кажучы, да галін лясной прамысловасці адносяцца: лесанарыхтоўка, цэлюлозна-папяровая прамысловасць, вытворчасць пілаватэрыялаў, фанеры, біяпаліва, запалак, драўняных пліт (драўнянавалакністых, драўнянастружкавых, арыентавана-стружкавых і інш.), а таксама лясная хімія (вытворчасць кани-

7. ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ИЗДАТЕЛЬСКОМ ДЕЛЕ

фолі, шкіпідару, этылавага спірту і інш.). Адпаведна апісанай паняццева-сэнсавай прасторы лясной прамысловасці ў межах яе тэрміналогіі асноўнымі тэматычнымі групамі з’яўляюцца: найменні паняццяў, звязаных з ляснымі рэсурсамі; найменні паняццяў, звязаных з будовай драўніны; найменні паняццяў, звязаных з фізічнымі і механічнымі ўласцівасцямі драўніны; найменні паняццяў, звязаных з лесаматэрыяламі і працэсам іх нарыхтоўкі; найменні паняццяў, звязаных з механічнай і хіміка-механічнай апрацоўкай і перапрацоўкай драўніны; найменні паняццяў, звязаных з тэхналогіямі вытворчасці пілаватэрыялаў; найменні паняццяў, звязаных з цэлюлозна-папяровай прамысловасцю; найменні паняццяў, звязаных з лесахімічнай вытворчасцю; і інш. Кожная з названых груп – гэта незамкнёная сістэма, у межах якой магчыма вылучэнне больш дробных паняццева-тэматычных “стратумаў” [3, с. 12; 4, с. 14], што суадносяцца з асноўнымі катэгорыямі паняццяў, традыцыйна вылучаемых у тэхнічнай тэрміналогіі: працэсы (*рубка, нарыхтоўка, лущэнне, фрэзераванне, сушка* і інш.), стан (*загана драўніны, крывізна, захламленасць лесу* і інш.), уласцівасці і якасці (*катэгорыя якасці сушкі драўніны, чысціня апрацоўкі, таварнасць лесу, трываласць драўніны* і інш.), велічыні (*лесазабяспечнасць, каэфіцыент формы ствала* і інш.), прасторавыя паняцці (*лясны масіў, лес, куліса, дзялянка, дарога лесавозная зямля* і інш.), тэхнічныя сродкі (*машына сучкарэзная, харвестар, машына рубільная дыскавая, лесазаручык* і інш.), прыстасаванні (*устройства пакетафармавальнае, чокер, шыпарэзны станок* і інш.), суб’екты вытворчасці (*майстар лесу, лесакарыстальнік*), прадукцыя (*штыкетнік, неабразная дошка, пілапрадукцыя, брус, канифоль, жыжка* і інш.) і г. д.

У межах тэматычных груп, у якія аб’ядноўваюцца тэрміны лясной прамысловасці, назіраецца рода-відавая іерархія. Такімі семантычнымі адносінамі звязаны часцей за ўсё азначаемы тэрмін і тэрміны, што ўваходзяць у склад азначэння. Напрыклад: *дрэваапрацоўчая прамысловасць* — галіна лясной прамысловасці, якая ажыццяўляе механічную і хіміка-механічную апрацоўку і перапрацоўку драўніны і выкарыстоўвае ў якасці сыравіны для сваёй вытворчасці розныя лесаматэрыялы; *цэлюлозна-папяровая прамысловасць* — галіна лясной прамысловасці, якая выпускае розныя віды валакністых паўфабрыкатаў (у тым ліку сульфітную і сульфатную цэлюлозу), паперу, кардон і вырабы з іх. У прыведзеных дэфініцыях прысутнічае агульная родавая прымета — ‘галіна лясной прамысловасці’, і відавая дыферэнцыяльная прымета, што ўведзены пасля злучальнага слова *якая*. Тэрміны *бервяно* ‘круглы сартымент у выглядзе адрэзку з сярэдняй

і верхняй часткі хлыста', *жэрдка* 'прызначаны для гаспадарчых мэт танкамерны сартымент таўшчынёй менш за 6 см для іглічных і менш за 8 см для ліставых парод драўніны', *кол* 'картакамерны і танкамерны сартымент для выкарыстання ў якасці апоры' аб'яднаны на аснове родавай прыметы 'сартымент'. Відавыя ж прыметы служаць сродкам размежавання адпаведных паняццяў: для *бервяна* — адрэзак з сярэдняй і верхняй часткі хлыста, для *жэрдкі* — таўшчыня менш за 6 см для іглічных і менш за 8 см для ліставых парод драўніны, а для *кала* — картака- і танкамернасць і выкарыстанне ў якасці апоры.

Вышэйпрыведзеныя прыклады ілюструюць уласна семантычныя гіпоніма-гіперанімічныя адносіны. Аднак у межах разглядаемай тэрміналогіі больш пашыранымі з'яўляюцца такія гіпанімічныя адносіны, якія ўзнікаюць у выніку далучэння да гіперанімаў азначэнняў (як дапасаваных, так і недапасаваных), якія выконваюць атрыбутыўную функцыю і ўказваюць на адметную адзнаку, напрыклад: *драўніна* — *дзелявая, нізкаякасная, дрывяная, ліквідная, неліквідная, мадыфікаваная, кампазіцыйная; дрэвастой* — *змешаны, спелы, карэнны, перастойны, вытворны, рознаўзроставы, аднаўзроставы, аднародны, вегетатыўнага паходжання* і інш.; *лес* — *драбналісты, шыракалісты, змешаны, светлахваёвы, цёмнахваёвы, ахоўны, рэзервовы, заліўны* і інш.; *лесаматэрыял* — *апрацаваны, неапрацаваны, круглы, колаты, пілаваны, для распілоўкі, для выпрацоўкі цэлюлозы, для выкарыстання ў круглым выглядзе* і інш.; *рубка* — *спецыяльная, суцэльная, санітарная, цераспалосная, догляду лесу* і інш.; *сушка драўніны* — *атмасферная, камерная; тарцоўка піламатэрыялу* — *папярэдняя, канчатковая; драмка* — *зялёная, тэхналагічная, паліўная; стружка* — *рэзаная, драўняная, упакаваная*; і інш. Важна адзначыць, што ў прыведзеных тэрміналагічных радах гіперанімы рэалізуюць адно і тое ж значэнне (з'яўляюцца інварыянтамі), што таксама сведчыць аб сістэмнасці разглядаемых тэрмінаадзінак.

Акрамя гіпаніміі, для шэрага тэрмінаў лясной прамысловасці характэрны сувязі, якія можна абазначыць як *pars pro toto* (частка цэлага). Асабліваасцю такіх семантычных сувязей з'яўляецца тое, што адзін тэрмін (*pars*) абазначае канкрэтную з'яву, якая мае аднаразае праяўленне ў межах другой з'явы, абазначаемай іншым тэрмінам (*totum*). Напрыклад, *камель* 'ніжня прыкаранёвая частка ствала дрэва, якая адыходзіць ад каранёвай шыйкі' — *pars*, а *ствол* 'галоўнае адраўнелае сцябло дрэва, якое пачынаецца ад каранёвай шыйкі і заканчваецца вяршыняй' — *totum*. Аналагічнымі сувязямі звязаны адзінкі: *кара, камбій, абалона, ядро, стрыжань* і *ствол; кант, тарэц, рабро* і *пліта; падлесак, ма-*

7. ЛІНГВІСТЫЧЭСКІЕ ПАСЛЕДОВАНИЯ В ИЗДАТЕЛЬСКОМ ДЕЛЕ

ладняк, надглебавае покрыва і *ярус лесу; аполак* і *бервяно*; і інш.

Спецыяльныя найменні ў межах тэрміналогіі лясной прамысловасці звязаны таксама і адносінамі супрацьлегласці, напрыклад: *апрацаваны лесаматэрыял* — *неапрацаваны лесаматэрыял, ліквідная драўніна* — *неліквідная драўніна, абразны піламатэрыял* — *неабразны піламатэрыял, светлахваёвы лес* — *цёмнахваёвы лес, просты дрэвастой* — *складаны дрэвастой, цвёрдаліставыя пароды дрэў* — *мяккаліставыя пароды дрэў, усушка* — *набуханне, галоўная драўняная парода* — *непажаданая драўняная парода* і інш.

Акрамя сістэмнасці ў плане зместу сучаснай лесапрамысловай тэрміналогіі ўласціва і сістэмнасць у плане выражэння. Праяўляецца яна ў шэрагу аднатыпна ўтвораных тэрмінаў, аб'яднаных агульнасцю фарманта і словаўтваральнага значэння. Напрыклад, выражэнне адцягненага значэння прыметы і ўласціваасці адбываецца шляхам далучэння да ўтваральнай асновы суфікса *-асць*: *валакніст-асць* ← *валакніст(ы)*, *узгаральн-асць* ← *узгаральн(ы)*, *вогнеўстойлів-асць* ← *вогнеўстойлів(ы)*, *таварн-асць* ← *таварн(ы)*, *лясіст-асць* ← *лясіст(ы)*, *збежыст-асць* ← *збежыст(ы)*, *сукават-асць* ← *сукават(ы)*, *спел-асць* ← *спел(ы)* і інш. Тэрміны з катэгарыяльным значэннем 'працэс' маюць у марфемнай структуры суфіксы: *-нн- / -енн- / -энн-*: *брыкетава-нн(-е)* ← *брыкетава(ць)*, *загара-нн(-е)* ← *загара(ць)*, *узнаўл-енн(-е)* ← *узнаўля(ць)*, *лушч-энн(-е)* ← *лушчы(ць)* і інш.; *-к-*: *вал-к(-а)* ← *валі(ць)*, *руб-к(-а)* ← *рубі(ць)*, *выруб-к(-а)* ← *вырубі(ць)*, *вываз-к(-а)* ← *вывозі(ць)*, *выгруз-к(-а)* ← *выгрузі(ць)*, *перавал-к(-а)* ← *перавалі(ць)*, *нарыхтоў-к(-а)* ← *нарыхтава(ць)*, *усуш-к(-а)* ← *усушы(ць)*, *прачыст-к(-а)* ← *прачысці(ць)*, *распілоў-к(-а)* ← *распілава(ць)*, *апрацоў-к(-а)* ← *апрацава(ць)* і інш.

Такім чынам, у сучаснай тэрміналогіі лясной прамысловасці праяўляецца тэндэнцыя да сістэмнасці як у плане зместу, так і ў плане выражэння, і ў цэлым яна характарызуецца структураванасцю, цэласнасцю, звязнасцю і адноснай устойлівасцю.

Літаратура

1. Алексеева, Л.М. Системность терминологии / Л.М. Алексеева, Д.В. Василенко // Вестник Пермского университета. 2015. Вып. 4 (32). С. 5–13.
2. Моргунова, М.Н. Лексика сферы бизнеса в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / М.Н. Моргунова. – Ростов-на/Д, 2003. – 223 л.
3. Аксютенкова, Л.Г. Деривация как фактор эволюции терминосистемы: (на материале терминологии "Рыночная экономика"): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Л.Г. Аксютенкова; Кубанск. гос. ун-т. – Краснодар, 2002. – 20 с.
4. Літвін, Н.У. Сучасная беларуская эканамічная тэрміналогія як сістэма / Н.У. Літвін // Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. 2008. 2(69). С. 12–17.